

Jeugdbewegingen en erfgoed

Heemkunde Vlaanderen richt zich sinds kort ook op de Vlaamse jeugdbewegingen, dat is al eerder in Bladwijzer vermeld.¹ We gaan in dit artikel dieper in op het uitzicht van het jeugdbewegings-erfgoed en de mogelijkheden van zo'n erfgoedbeleid, voor heemkundige kringen en voor jeugdbewegingen zelf.² Heemkunde Vlaanderen kan je helpen bij het opzetten van erfgoedprojecten rond dit thema.

Erf-wat?

Een eerste stap voor een goed erfgoedbeleid bij een jeugdbeweging is het erkennen en herkennen van het erfgoed dat de jeugdbewegingen in heel Vlaanderen hebben opgebouwd. Daarvoor moeten we soms wel een beetje afwijken van het traditionele beeld op erfgoed. De meeste mensen kunnen zich bij erfgoed wel 'iets' voorstellen, maar kunnen het toch niet goed benoemen. Het belfort van Gent, dat is erfgoed. En het kantklossen in Brugge, dat is erfgoed. Dat voelt iedereen aan. Maar erfgoed, dat is zoveel meer.

De officiële definitie van cultureel erfgoed is, volgens de Vlaamse overheid, 'roerend en immaterieel erfgoed, dat als betekenisdragers uit het verleden gemeenschappelijke betekenissen verkrijgt binnen een cultureel referentiekader'.³ Erfgoed is dus alles uit het verleden wat waarde heeft voor de gemeenschap. En daar komen heel wat zaken gerelateerd aan de jeugdbewegingen voor in aanmerking.

Je moet een oud-lid van de jeugdbeweging maar eens vragen waarom hij of zij dat oude, nutteloze uniform nog steeds in de kast heeft hangen. Het lijkt gewoon verspilling van plaats, want het wordt bijna nooit gedragen. Toch zal het antwoord steevast zijn: 'Omdat het een grote emotionele waarde heeft'. Het is het emotionele belang dat aan dagelijkse zaken wordt gehecht dat het waardevol maakt deze te bewaren en te behouden. Maar het emotionele belang van één iemand maakt 'gewone' dingen nog niet tot erfgoed.

Het gaat immers nog een stap verder: deze zaken die met jeugdbewegingen te maken hebben zijn niet alleen belangrijk voor oud-leden en betrokken personen. Om als gemeenschap iets te classificeren als erfgoed, is het ook essentieel dat het emotionele belang het persoonlijke aspect overstijgt. Erfgoed moet een betekenis hebben voor de gemeenschap. Aangezien de jeugdbewegingen nergens zo groot en populair zijn als bij ons in Vlaanderen, zijn ze ook een kenmerk van onze samenleving geworden. Jeugdbewegingen zitten in onze cultuur ingebakken, wat van jeugdbewegingen springlevend cultureel erfgoed maakt! En dat verdient de aandacht van al diegenen die bezig zijn met heemkunde en lokale geschiedenis.

Diversiteit troef

Erfgoed wordt vaak opgedeeld in drie verschillende categorieën: roerend erfgoed, onroerend erfgoed en immaterieel erfgoed. En ook het erfgoed dat jeugdbewegingen hebben voortgebracht kan in elk van deze drie onderverdelingen geplaatst worden. Het toont aan hoe divers het erfgoed van de Vlaamse jeugdbewegingen is.

Roerend erfgoed zijn alle dingen die je in je handen kunt nemen, verplaatsen en kunt meenemen. Het is het tastbare, maar ook verplaatsbare erfgoed. De meest typische voorbeelden hiervan zijn tekeningen, schilderijen, beelden, poppen, foto's, kledingstukken, munten, documenten, muziekinstrumenten, ... en ga zo maar door. De meeste musea staan vol met roerend erfgoed dat de moeite waard is om te bewaren.

Ook de jeugdbewegingen hebben vaak een hele hoop roerend erfgoed verzameld. Zo dragen de meeste jeugdbewegingen met de nodige trots hun uniformen. Dat uniform is in de loop der tijden vaak enkele keren veranderd. Oude exemplaren zijn de moeite waard bij te houden.

Hetzelfde geldt voor een oude vlag. Vroeger was een vlag, veel meer nog dan nu, hét uithangbord van een vereniging. Maar vandaag de dag ligt deze vaak in een vergeten hoekje te vergaan. Ten onrechte!

Een fotoarchief, dat wordt bij jeugdbewegingen vaak wel bewaard. Zotte foto's, zatte foto's, grappige foto's, groepsfoto's: het is vaak de enige wijze waarop jeugdbewegingen aan een soort van archiefbeheer doen, omdat men bijvoorbeeld foto-avonden organiseert met oud-leiding. Deze fotoarchieven zijn dan ook een fantastische bron voor historisch en heemkundig onderzoek.

Naast uniformen, vlaggen en foto's zijn onder andere ook oude muziekinstrumenten van een muziekkapel, de oude kentekens, oude affiches en posters, ... maar ook oud spelmateriaal voorbeelden van roerend jeugdbewegingserfgoed.

Uniformen, tenten, vlaggen, enzovoort zijn allemaal voorbeelden van roerend erfgoed.

Bij *onroerend erfgoed* denkt men al snel aan grote en belangrijke monumenten. Onroerend erfgoed gaat over tastbare, maar onverplaatsbare zaken. Landschappen (zoals parken, bossen, tuinen, havengebied,...) en gebouwen (zoals monumenten, kastelen, kapelletjes, kerken, ...) vormen ons onroerend erfgoed. Maar opnieuw bewijzen de jeugdbewegingen dat het zeker niet alleen om kastelen en kathedralen hoeft te gaan.

Ook bepaalde jeugdbewegingen bezitten onroerend erfgoed. Sommige lokale groepen hebben hun lokalen in gebouwen van de kerkfabriek, het klooster of een oude pastorie. Anderen hebben dan weer lokalen in gebouwen van de gemeente of een gemeenschapshuis in de buurt. Alleszins, het zijn vaak gebouwen met een boeiende achtergrond, absoluut het onderzoeken waard. En zelfs jeugdlokalen zonder bijzondere architectuur of zonder bijzondere voorgeschiedenis blijven de moeite: als plaats binnen de gemeenschap waar de jeugd verzamelt en zich organiseert.

Maar niet alleen de gebouwen als geheel zijn interessant. Soms zit er in een klein detail een groot verhaal verscholen. Misschien zit er in een deur wel al jaren een gat. Wat is het verhaal hier achter? In vele jeugdhuisen zijn er trouwens ook muurschilderingen terug te vinden. Wanneer zijn deze net gemaakt? En wat beelden ze juist uit?

Onroerend erfgoed bestaat niet alleen uit (delen van) gebouwen. Elke jeugdbeweging heeft in zijn gemeente wel enkele 'posten' waar telkens opnieuw naar wordt teruggekeerd. Zo kan op één bepaalde post al jaren het bosspel doorgaan. Een andere plaats in de gemeente wordt dan weer telkens opnieuw bezocht omdat de beek daar smal genoeg is om er over te springen. De gemeenschap in het dorp kent deze plekken, omdat ook zij daar vroeger naar toe trokken, wat er voor zorgt dat deze plekken tot de lokale memorie behoren. Deze gemeenschappelijke herinnering maakt die plek alvast bijzonder en lokaal erfgoed.

collectie Jos Aerts,
op www.kempenserfgoed.be

Fotocollectie August Vandeven, Stadsarchief Geel

Sommige jeugdbewegingen huizen in bijzondere lokalen.

Een heel belangrijk aspect voor de jeugdbewegingen zelf (toch ook zeker het leukste om mee aan de slag te gaan) zijn de verhalen die leven binnen een lokale groep en de tradities die worden doorgegeven. Dit is wat men het *immaterieel erfgoed* noemt. Een vereniging, en zeker een jeugdvereniging, is de plaats bij uitstek waar verhalen ontstaan, waar tradities in ere worden gehouden en waar talrijke liedjes al jaren worden gezongen. Want in welke jeugdbeweging doet er geen straf verhaal over een berucht oud-lid de ronde? In welke jeugdbeweging is er nog geen romance ontstaan, iets later gevolgd door een Chiro-, Scouts- of KSJ-baby, waar misschien dan weer een hele ‘jeugdbewegingsdynastie’ uit ontstaat? En is de jeugdbeweging niet de plaats waar je zelf je bijnaam hebt gekregen? Ook bepaalde gerechten en menu’s zullen zeker geassocieerd worden met het kamp en bepaalde liedjes zullen je sowieso doen terugdenken aan die zwoele zomeravonden rond een knetterend kampvuur.

Jeugdbewegingen, en verenigingen in het algemeen, zijn ook vaak dragers van tradities. Een jeugdbeweging die al jaren meeloopt met de stoet houdt die lokale traditie mee in ere. Het jeugdwerk wordt vaak ingeschakeld bij grote festiviteiten binnen de gemeente, en houdt zo bijvoorbeeld dorpskermissen in stand.

Elementen zoals het uniform en de groet aan de vlag, wat nogal ‘archaische’ elementen zijn voor de 21ste eeuw, bewijzen dat jeugdbewegingen oude tradities bewaren en doorgeven.

collectie Stadsarchief Lier,
op www.kempenserfgoed.be

Jeugdbewegingen houden lokale tradities en gewoontes mee in stand. Collectie KSA-VKSJ Nazareth, op www.erfgoed-bankleieschelde.be

Voorlopig kunnen we alvast concluderen dat jeugdbewegingen en erfgoed een mooie combinatie is. Men is er zich vanuit de leidingsploeg of vanuit de heemkundige kring alleen vaak niet van bewust wat allemaal erfgoed is of kan zijn. Pas wanneer dit besef er is, kan men deze waardevolle zaken op een gepaste manier behandelen (zoals een degelijk archief bewaren) en er ook bewust op een creatieve manier iets mee gaan doen (zoals integreren in de jeugdwerking).

Neuzen in het archief

Om dit erfgoed te bewaren moedigt Heemkunde Vlaanderen jeugdbewegingen aan een archiefwerking te onderhouden of op te starten. Dit is zeker niet de gemakkelijkste opdracht, maar wel 'een noodzakelijk kwaad'.

Het is te begrijpen dat het geen evidentie is voor jongeren om aan een archief te werken. Het vraagt dan ook heel wat moeite voor 16- tot 25-jarigen om rond dergelijke onderwerpen te werken. De redenering is als volgt: het draaiende houden van een jeugdbeweging, dat is al zwaar genoeg. Laat staan dat er dan nog tijd over blijft om moeite te steken in iets waar men pas over enkele generaties van gaat kunnen profiteren.

Daar komt nog eens bij dat een leidingsploeg heel weinig continuïteit kent. Elk jaar staan er nieuwe personen klaar en neemt oud-leiding afscheid van de groep. Het werk van een gemotiveerd persoon wordt daardoor niet altijd succesvol doorgegeven.

En de leiders en leidsters van de Vlaamse jeugdbewegingen verzetten inderdaad al heel wat werk. Maar de moeilijkheden en bezwaren ten spijt, blijven we er van overtuigd dat het mogelijk en wenselijk is: een archief voor zo veel mogelijk lokale jeugdbewegingen in Vlaanderen. Daarom hoeft een groep ook niet altijd zelf voor dit archief te zorgen. Je kan het archief ook elders in bewaring geven. Na de juiste afspraken, kan een samenwerking met de lokale heemkundige kring of een lokaal documentatiecentrum misschien al heel wat bezwaren doen verdwijnen. We lijsten alvast kort enkele redenen op waarom een archief wenselijk is. Laat je hierdoor gerust motiveren.

Motivatielijstje

Waarom moeten jeugdbewegingen een archief bijhouden?

Een **tentoonstelling samenstellen** voor het jubileumfeest? Geen probleem als je een rijkelijk gevuld archief hebt. Je hebt alle oude krantjes, tijdschriften, verslagen, affiches en foto's zomaar bij de hand.

Een student wil over jouw groep een **eindwerk of thesis** schrijven? Geen probleem! Hij of zij moet gewoon het archief van jouw groep doornemen.

Inspiratie nodig voor een **spelprogramma**? Kijk eens tussen de oude spelvoorbereidingen.

Op zoek naar **mensen** die ooit betrokken waren bij jouw groep? Gewoon even het archief raadplegen!

Problemen met de eigenaar van de lokalen en andere **juridische kwesties**? In je archief vind je de nodige informatie om dossiers te onderbouwen.

Al dat werk dat jullie leidingsploeg in de leidingsploeg steekt. Dat mag gerust geweten zijn, ook later nog. **Bewijs jullie inzet!** Toon de volgende generatie hoe jullie het waarmaakten!

(bron: brochure 'Jongeren en Erfgoed', terug te vinden op onze website)

En... actie!

Erfgoed: het klinkt bestoft en ouderwets, maar dat hoeft het absoluut niet te zijn! Een jeugdbeweging kan net hele toffe dingen doen met de eigen historische en het erfgoed van de groep. Bovendien levert het je groep ook nog wat op. Een tof erfgoedproject kan je naamsbekendheid bezorgen, de banden met je brede achterban nog eens doen aanhalen of de creativiteit in jezelf de vrije loop laten gaan.

Hét uitgelezen moment om zoiets te doen is natuurlijk bij het vieren van een jubileum. Jubileum-

vieringen zijn nu eenmaal momenten waarop al eens over de schouder wordt gekeken naar wat men allemaal heeft verwezenlijkt. Aan de obligate feestelijkheden en vieringen kan men dus zeker en vast een ‘geschiedenis’-luik hangen. Laat daarom de hele gemeente weten welke mooie jaren jullie al achter de rug hebben! Het is ook op scharniermomenten als deze dat je een brede basis hebt om op te steunen en een hele schare vrijwilligers kan verzamelen om een handje toe te steken.

Neem daarom bij een jubileumviering zeker eens de moeite om je archief op orde te stellen. Stel een klein boekje of brochure samen, waar je een overzicht geeft van de voorbije jaren. Of waarom doe je geen bevraging bij alle oud-leiding, wanneer ze dan toch verzameld zijn op het feestmoment? Samen herinneringen ophalen, dat is toch het leukste wat er is? En jong en oud kan er nog iets van opsteken.

Maar je hoeft zeker niet te wachten tot een jubileum om met je historiek bezig te zijn. Ook in je wekelijkse activiteiten, in je dagelijkse werking, kan je als jeugdbeweging erfgoed verwerken. Misschien in samenwerking met een heemkundige kring?⁴

En misschien doen vele groepen dat onbewust wel al een beetje. Er zijn een ontelbaar aantal activiteiten die draaien rond geschiedenis. Vele spelletjes en activiteiten bevatten historische elementen. En dat is goed, want deze creëren op die manier een historisch bewustzijn. Wie een spelletje stratego of risk speelt, krijgt zonder dat hij het beseft ook enkele ‘historische’ elementen mee.⁵ Maar je kan bijvoorbeeld ook bewust een namiddag een uitstapje maken naar een ander tijdperk.⁶

Maar waarom ga je niet nog een stapje verder en organiseer je geen activiteiten rond de eigen geschiedenis. Zo kan je –zeker met de oudste groepen- rond dit thema werken. Denk dan niet te veel aan ‘historisch onderzoek’, maar wel aan leuke activiteiten zoals een verhalenruiltocht, het naspelen van oude foto’s en filmpjes of het zingen van de ‘top honderd aller tijden’ van de volledige jeugdbeweging. Spelenderwijs leert men op die manier de lokale geschiedenis te waarderen en het belang van het jeugdbewegingserfgoed kennen. HUGO’s mobiel, een project van Mooss kan je hier zeker voor gebruiken ter inspiratie.⁷

Het kan ook leuk zijn om activiteiten uit de geschiedenis eens naar vandaag over te brengen. Ga eens na bij oud-leiding wat ze tien, twintig of vijftig jaar geleden zo allemaal van activiteiten hielden op een zaterdag- of zondagnamiddag. Sommige spelletjes zullen je verbazend bekend in de oren klinken, andere dan weer helemaal niet.

Of nog makkelijker: Chirojeugd Vlaanderen bundelde tijdens het project Chiro Retro heel wat spelletjes uit de oude doos in een spelenbundel. Deze spelenbundel, volledig uit het verleden geplukt, is te verkrijgen in de Banier.

Activiteiten rond of uit de eigen geschiedenis: erfgoedwerking kan ook geïntegreerd worden in de dagelijkse jeugdwerking.

Ondersteuning door Heemkunde Vlaanderen

Geïnspireerd door al dit potentieel? Maar weet je niet hoe te beginnen? Goed nieuws: je kan een hulplijn inroepen! Want wie denkt er helemaal alleen voor te staan, die heeft het mis. Heemkunde Vlaanderen kan naar wens iedereen die rond het erfgoed van jeugdbewegingen wil werken begeleiden. Deze begeleiding kan heel divers zijn. Dat kan gewoon simpelweg het beantwoorden van een prangende vraag zijn. Of we kunnen de juiste werkwijze aanleveren om aan erfgoedwerking te doen. Hoe juist digitaliseren? Hoe juist een interview afnemen? Hoe juist een archief opstellen? We vertellen het je graag. Maar we kunnen ook eens een dag op plaatsbezoek komen, om dan samen het archief te bekijken, het project te bespreken, de mogelijkheden te bekijken, enzovoort.

Soms is het in contact brengen van de jeugdbeweging met de heemkundige kring trouwens al genoeg om een fijn project te doen ontstaan. We moedigen dit daarom natuurlijk ook zeer graag aan en brengen het creatieve, jonge geweld van de jeugdbewegingen dan ook met veel plezier in contact met de historische en lokale expertise van de heemkringen. Dit is een heuse win-winsituatie voor beide partijen, dus durf naar elkaar toe te stappen!

Wil jij nu, als jeugdbeweging of als heemkundige kring, ondersteuning voor een erfgoedproject? Dan kan je ons hierover contacteren via consulenten@heemkunde-vlaanderen.be of door te bellen naar het nummer 015 20 51 74. Neem zeker ook eens een kijkje op www.heemkunde-vlaanderen.be en klik door naar de pagina over de jeugdbewegingen. Of breng eens een bezoekje aan onze facebookpagina!

Tot slot

Wie nog meer over dit thema wil weten verwijzen wij graag door naar enkele andere praktische instrumenten:

- De brochure 'Jeugdbewegingen en erfgoed' is onontbeerlijk voor elke lokale groep die een jubileum viert, een archief wil samenstellen of rond de historiek wil werken. Deze is gratis te downloaden op onze website.
- Er verscheen in 2012, in Bladwijzer 5 reeds het artikel 'Heemkunde en jeugdbewegingen' van Geertje Cools. Alle artikels van Bladwijzer (dus ook dit artikel) zijn op onze website te downloaden.
- Wie rond de geschiedenis van zijn lokale groep werkt, toetst dit best ook eens aan de meer algemene werken rond de geschiedenis van jeugdbewegingen. Een korte bibliografie over de geschiedenis van de jeugdbewegingen is terug te vinden op de pagina's 12-13 van de brochure 'Jeugdbewegingen en erfgoed'.
- Het ludieke filmpje 'jongeren, vrije tijd en erfgoed' (http://www.youtube.com/watch?v=ryj_zcz3YyQ) is een grappige bundeling van tips om erfgoedwerkingen te laten samengaan met jongeren. Zeker ook toepasbaar op jeugdbewegingen!

Pieterjan Buggenhout
Consulent Heemkunde Vlaanderen

1 GEERTJE COOLS, Heemkunde en Jeugdbewegingen, in: Bladwijzer, Mechelen, 2012, 5, p. 13-18

2 Dit artikel is grotendeels gebaseerd op de brochure 'Jeugdbewegingen en erfgoed'. Deze brochure is een 'must-read' voor iedereen die zich bezighoudt met erfgoed en jeugdbewegingen. De brochure is gratis te downloaden op de website van Heemkunde Vlaanderen.

3 Het Vlaamse Cultureel-erfgoeddecreet is terug te vinden op <http://www.kunstenerfgoed.be/ake/view/nl/5589979-Cultureel-erfgoeddecreet+van+2012.html>

4 Opnieuw verwijzen we naar het artikel van Geertje Cools. (GEERTJE COOLS, Heemkunde en Jeugdbewegingen, in: Bladwijzer, Mechelen, 2012, 5, p. 13-18)

5 Over het fenomeen van digitale spelletjes en erfgoed, een gelijkaardig onderwerp, is reeds een artikel verschenen in Bladwijzer: FILIP HOOGHE, Historische Games. Entertainment of educatieve waarde in een digitale wereld, in: Bladwijzer, Mechelen, 2013, 8, p. 5-15. Ook hier wordt het educatieve aspect van 'historische' spelletjes (maar dan digitale) besproken.

6 'Onvoltooid verleden tijd', een project van tapis plein, toont alvast het goede voorbeeld: www.onvoltooidverleden.be

7 In het project HUGO's mobiel vind je 'een hoop creatieve activiteiten, tips en materiaal om met iedereen van de groep –van de jongste leden tot de leiding- aan de slag te gaan met jullie eigen cultureel erfgoed.' Meer informatie is terug te vinden op www.hugosmobiel.be